

Leven en werken in (mijn) streek Over dromen, ambities en barrières

Inleidend

Kerkrade kent een rijke historie. De historische verbintenis met Herzogenrath, de opbouw en afbraak van de mijnen en de vele vraagstukken die daarmee verbonden zijn.

Als kirchroads meeëdje trad ik in 2019 aan als burgemeester van Kerkrade; een droom om in je eigen stad dit ambt te mogen uitvoeren. Samen met College, Raad, organisatie en gemeenschap de schouders zetten onder dat wat de stad en de regio van ons vragen. Ik neem u graag mee in die dynamiek en vraag u nadrukkelijk om met mij mee te denken over de ontwikkeling van een stad als Kerkrade en de regio Parkstad. Zie mijn bijdrage vandaag dan ook als een stimulans om uw inbreng te laten horen.

Ik wil u eerst iets vertellen over mijn eigen achtergrond, daarna neem ik u mee in de geschiedenis van Parkstad en van Kerkrade, en kijken wij samen naar een foto van Parkstad nu. Tenslotte wil ik met u verkennen hoe de toekomst van Parkstad eruit zou kunnen zien. Door in te zoomen op 4 thema's: economie, gezondheid, onderwijs en sociale verbondenheid.

Dromen

Ik ben letterlijk in dit vak gerold in 2011 (geen raadslid, geen wethouder, politicoloog). Vanaf het eerste moment ben ik gegrepen door de diversiteit van het ambt, de veelzijdigheid maar ook de complexiteit

soms. In 2019 maakte ik de overstap van Beesel naar Kerkrade. Het is de ultieme meisjesdroom om aan de stad waar je opa's de kolen uit de grond haalden mee te bouwen; een droom om de stad en de regio economisch en sociaal sterker te maken; de bevolking gezonder en trotser en de eigenwaarde en eigen regie te versterken. De uitdagingen zijn groot en het ambt is een permanente zoektocht naar het goede en juiste doen. U hebt allen een verbondenheid met deze plek. En dat delen we. Laat ik beginnen met het plaatsen van onze verbondenheid in een korte historische context.

Geschiedenis

Rond het jaar 1000 ontstonden door het ontginnen van heide- en bosgebied vlak bij elkaar Kerkrade, Kloosterrade en 's-Hertogenrade. In Kerkrade stond de parochiekerk en woonden de meeste mensen. Kloosterrade was - de naam zegt het al - een abdij Het groeide uit tot het huidige monumentale kloostercomplex Rolduc dat in 2004 z'n 900 jarig bestaan vierde. De "Annales Rodenses", de kronieken van Rolduc uit de twaalfde eeuw, behoren tot de oudste geschreven historische bronnen in ons land. 's-Hertogenrade was een kleine nederzetting met een hoog gelegen kasteel in bezit van de hertogen van Limburg. Het had in de Middeleeuwen stadsrechten en ook het recht op het slaan van een eigen munt. Het Land van Rode, dat van hieruit bestuurd werd, omvatte in haar hoogtijdagen een gebied tot aan Vaals aan toe. Na de slag bij Waterloo werd het gebied, dat achtereenvolgens Brabants, Spaans, Oostenrijks en Frans was geweest, opgesplitst. Het grensverdrag van Aken scheidde in 1816 Kerkrade, dat Nederlands (en 16 jaar later Belgisch) werd, en Herzogenrath, dat toeviel aan Pruisen.

Dat was niet de wens van de bevolking maar een gevolg van de natuurlijke begrenzing van de Worm en de fysieke grens van de Nieuwstraat als grote handels weg. Voor de Domaniale Mijn gold een uitzondering aangezien ca 130 hectare zich nu op Duits grondgebied bevond.

Grenzen werden dus getrokken na oorlogen en grenzen speelden ook in de oorlogen daarna een rol. Ze werden voelbaar. Een ijzeren gordijn van 2 meter ontstond op de Nieuwstraat rond de Eerste Wereldoorlog. De Nieuwstraat stond symbool voor de spanningen in de wereld. Net zoals haar fysieke inrichting in de jaren na de Tweede Wereldoorlog symbool stond voor de noodzakelijke pacificatie. De in 1968 geplaatste leiconblokken verdwenen in 1993 uit het straatbeeld. De samenwerking in het Eurode verband brengt Kerkrade en Herzogenrath weer dichterbij elkaar.

Als stad kende Kerkrade een glorieus tijd met de opkomst en uitbouw van de mijnen. Maar liefst 5 mijnen telde Kerkrade. De mijnen beheersten het dagelijks leven. De pastoor, de directeur en de burgemeester, ze dirigerden het leven van de mijnwerkers, pakkend beschreven in het boek van Marcia Luyten: Het geluk van Limburg. Kerkrade bloeide en groeide en gold als een van de meest welvarende gemeenten van NL. In de jaren zestig werden de mijnen steeds onrendabeler (winning van gas, goedkope steenkool uit de VS) en onder het Kabinet-Cals werd in 1965 de sluiting van alle Nederlandse steenkoolmijnen aangekondigd. In 1974 sloot de Oranje Nassamijn I in Heerlen als laatste. Er kwam een abrupt einde aan de voorspoed en de regio raakte in verval. De geschiedenis

werd uitgewist, monumenten gesloopt. Vervangende werkgelegenheid was er slechts met mate, vele mijnwerkers vonden werk bij de sociale werkvoorziening. Naar verwachting 70.000 banen verdwenen in de Mijnstreek, niet meer dan 12.000 kwamen ervoor terug in de jaren 70. Het economische, maar ook het sociale hart werd uit de regio gesneden. De mijn bracht niet alleen geld in de lade, maar regelde ook het verenigingsleven, en gaf mensen een gevoel van identiteit en eigenwaarde. Begrijp mij niet verkeerd. Het was ongezond en gevaarlijk werk, en de mijnsluiting was onafwendbaar. Maar het verlies van de mijnindustrie is, mede door de malaise in wereldeconomie in de jaren zeventig, niet gecompenseerd, en dat heeft voor een aantal generaties een ongekeerde sociaal-economische teloorgang in gang gezet. En het onvermogen van de overheid om de toezeggingen van Cals en Den Uyl over compensatie gestand te kunnen doen, heeft het vertrouwen in de overheid een enorme deuk gegeven. Het gevoel vergeten te zijn overheerste. Parkstad kroop in een slachtofferrol, en bleek niet in staat om zelf de regie te nemen.

Dat bepaalde lange tijd de ontwikkeling van de regio. Of beter gezegd dat remde lange tijd de ontwikkeling van de regio. Met als tragisch dieptepunt de harddrugsscène in Heerlen, grote werkloosheid en trek uit de regio. Ruim 50 jaar na de sluiting van de laatste mijn kunnen we zeggen dat we nog steeds hard moeten werken aan de transitie. Dat is de uitdaging van deze regio en dus ook van Kerkrade.

50 Jaar verder: de foto van 2023

De geschiedenis die ik u zojuist schetste is nog elke dag voelbaar. Niet letterlijk, maar figuurlijk. Je ziet het terug in lijstjes en getallen.

Laten wij eerst kijken naar scholing. 36% van de Kerkraadse bevolking heeft een laag opleidingsniveau terwijl dat landelijk 27% is (bron CBS). 18% van de Kerkraadse bevolking heeft een hoog opleidingsniveau terwijl dat landelijk 32% is (bron CBS). 25% van onze inwoners hebben moeite met lezen en schrijven, terwijl dat landelijk 12% is (bron geletterheidinzicht).

Ook qua gezondheid is het plaatsje niet best. 87.6 inwoners op de 1000 hebben een arbeidsongeschiktheidsuitkering, twee keer zo veel als landelijk (bron CBS). Erger, de levensverwachting bij geboorte in Kerkrade is het laagste van heel Nederland, namelijk 78,4 jaar, 3 ½ jaar korter dan in de rest van Nederland (bron CBS). En 79% van de inwoners in NL ervaren hun gezondheid als zeer goed terwijl dat in Kerkrade 69% is (bron CBS).

Je kunt algemeen zeggen dat een generieke trend in de samenleving hier altijd sterker voelbaar is. Het recente rapport “Elke regio telt” van de raad voor de leefomgeving en infrastructuur is voor onze regio een mijlpaal van erkenning. Het rapport concludeert dat brede welvaart in Nederland structureel ongelijk verdeeld is. Een van de vijf onderzochte regio’s is Parkstad Limburg.

De raad concludeert dat dat “onvermijdelijk consequenties heeft voor het vertrouwen dat inwoners van minder bedeelde regio’s hebben in de overheid en overheidsinstituties. Tekenend daarvan zijn op dit moment al zichtbaar. Veel mensen in de door ons onderzochte regio’s herkennen

zich nauwelijks meer in de rijksoverheid. Ze hebben het gevoel dat het Rijk geen recht doet aan wat zij belangrijk vinden en wat hun regio nodig heeft. Zij voelen zich niet gezien, laat staan begrepen. Op den duur kan een gebrek aan vertrouwen en betrokkenheid van grote groepen burgers de democratische gemeenschap en het gezag van de Nederlandse overheid ondermijnen” De raad concludeert dan ook:

“Wij denken dat het tijd is voor een evenwichtiger rijksbeleid met een sterkere oriëntatie op de regio.” En formuleert tot slot drie belangrijke aanbevelingen *Herijk de reguliere beleids- en investeringslogica van het Rijk; Investeer in langjarige en substantiële programma's voor regionale ontwikkeling; Werk aan een vitale relatie tussen regio's en rijksoverheid*

Dit rapport voelt voor ons als regio als een erkenning. We putten hier de hoop uit dat duurzame investeringen volgen.

Ambities

Heel mooi natuurlijk, al die goedbedoelde aandacht en zorg, maar de jaren zeventig hebben laten zien hoe broos de beloften uit Den Haag kunnen zijn. En dus moet de regio ook zelf regie voeren. Zelf het heft in handen nemen.

Ik noemde 4 thema's: economie, gezondheid, onderwijs en sociale verbondenheid. En geef graag aan hoe die regie op die 4 thema's uit kan zien.

1. *Economie*

Wij trekken wel vaker de parallel met Brainport, zeker bij ons thuis aan de keukentafel. Het equivalent van de mijnsluiting was daar het

vertrek van Philips uit Eindhoven en het faillissement van DAF. De burgemeesters van de gemeenten aldaar, de CdK, de voorzitter van het CvB van de TU/e en andere onderwijsinstellingen en de CEO's van een aantal krachtige bedrijven staken de hoofden bij elkaar en formuleerden een agenda om de economische structuur van de regio te vernieuwen. En met succes, als inmiddels de krachtigst groeiende regio van Nederland. De toverformule? Focus en commitment! Focus op een beperkt aantal sectoren, waaronder, in de jaren negentig, de halfgeleiderindustrie. Met ASML en NXP als toonaangevende succes stories twee decennia later. Commitment op samenwerking, omdat het niet bij die ene vergadering bleef. De bazen bleven bij elkaar komen, bleven elkaar de maat nemen waar het ieders bijdrage aan de focusgebieden betrof, bleven verkennen waar zij elkaar konden helpen. Chef-Sache dus! En dit is niet mijn tekst maar die van mijn echtgenoot die deze gedachtegang al eerder opperde tijdens zijn lezing bij Dansen op de Mijnen in 2019. Fast forward naar Limburg, Zuid-Limburg of Parkstad. Wat is onze focus? Waar is de tafel waar de bazen elkaar aanjagen? Waar is het gezamenlijk belang richting bedrijven die individuele steden de rug toekeren? Hoe krijgen we een eco-systeem dat verhindert dat dergelijke besluiten met een pennenstreek genomen worden? Dat is onze opgave naar de toekomst toe en die toekomst is zeker ook rooskleurig.

In de Medtech-sector met bedrijven als Medtronic, Boston Scientific en Abbott hebben wij momenteel 6.000 arbeidsplaatsen, dit kan groeien naar 12.000. Laat Zuid-Limburg Medtech valley worden. Zet de directies van die bedrijven, de raden van bestuur van MUMC, UM,

RWTH (met zijn campus Heerlen) bij elkaar, een paar bestuurders van gemeenten en provincies bij elkaar, en teken een breder covenant om de Medtech valley ambities waar te maken. Wat kunnen wij doen om jullie groei te faciliteren? Wat kunnen onderwijsinstellingen doen om mensen op te leiden op gebieden waar deze bedrijven behoefte aan hebben? Welke onderzoeksopgaven kunnen wij gezamenlijk oppakken op Medtech gebied? Welke essentiële spelers in de supply chain moeten wij proberen nog naar Zuid-Limburg te halen? En herhaal dat kunstje voor nog 1 of 2 sectoren. Dan worden hier eco-systemen gebouwd die krachtig zijn, uniek zijn. Zo krachtig dat niemand het in zijn hoofd kan halen om hier ooit nog te vertrekken!

2. Gezondheid

Ik sprak er al over, de gezondheidssituatie in onze regio is ronduit slecht. Wij kunnen niet accepteren dat iemand die in onze regio wordt geboren een drie jaar lagere levensverwachting heeft dan in de rest van Nederland. Dat is ronduit schandalig. Daarom hebben wij Vie gecreëerd. Vie staat voor duurzame investeringen en samenwerking op het gebied van gezondheid en vitaliteit. Samen met alle noodzakelijke partners krachten bundelen. In drie projecten integraal werken: gezond ouder worden, vitale wijken en gezond opgroeien. Vele projecten zijn in gang gezet, duurzaam commitment vanuit de politiek is geborgd. Nu is het aan ons om de ambities waar te maken. Dat lukt alleen als er onvoorwaardelijk commitment is tot samenwerking. Het gebrek daaraan maakte dat ik recent voor het eerst in mijn leven meeliep in een protestmars voor het behoud van

een volwaardig Zuyderland in Heerlen. Het probleem van Zuyderland wordt niet op het juiste niveau opgepakt. Zuyderland wil zijn eigen personeelsprobleem en vooral vastgoedprobleem oplossen. Sorry Zuyderland, maar dat is niet de juiste schaal. Waar ligt de visie op gezondheidszorg van Zuid-Limburg, of Limburg? Natuurlijk snap ik dat wij keuzes moeten maken in de gezondheidszorg. Ik snap ook dat door de demografische ontwikkeling de zorgvraag toeneemt, en het aantal mantelzorgers afneemt. En dat gezondheidszorg daardoor qua kosten uit de hand loopt, en qua personeel niet meer valt in te vullen. Maar bekijk dit soort vraagstukken op regionale schaal, niet op instellingsniveau. Ziekenhuizen en andere zorgaanbieders in Limburg, sla de handen ineen. Maak samen portfolio-keuzes: wie gaat wat verder laten groeien, wie stoot wat af, en wat behoudt eenieder? Zodat kwaliteit en toegankelijkheid van zorg tegen aanvaardbare kosten worden gewaarborgd. Wat zijn de grote investeringen op preventie die samen moeten worden gedaan? Het gebeurt echt onvoldoende. Iedere instelling jaagt zijn eigen doelstellingen na, de schaal waarop oplossingen worden gezocht is te klein. Geen focus, geen commitment tot samenwerking. Kom op zorgbestuurders, samen aan tafel, werk samen aan oplossingen. En die oplossing is zeker niet om het laatste ziekenhuis de facto weg te halen uit de regio die qua levensverwachting er het slechtst voorstaat in heel Nederland.

3. Onderwijs

Dat sectorale beslissingen verregaande gevolgen hebben toont de beslissing uit 2011 aan om Rolduc te sluiten en op te laten gaan in

scholen in Heerlen en Landgraaf. Alle onderwijs in handen van een stichting maakt dat efficiency, bedrijfsvoering vanuit het belang van de stichting bekeken worden. Ook hier weer, commitment tot samenwerking betekent dat je *integraal* naar vraagstukken en oplossingen moet kijken. Niet meewegen in je afweging wat de betekenis is van een middelbare school voor de totale gemeenschap, een gemeenschap van 45.000 inwoners van Kerkrade om precies te zijn, leidt tot eenzijdige, verkeerde besluitvorming. Kerkrade voelde het als het verliezen van een stukje van haar ziel. Een ziel die je nodig hebt als je sociaal-economische achterstanden integraal wilt aanpakken. Als je jeugdoverlast en -problematiek niet alleen als een repressieve opgave ziet, maar ook als een preventieve opgave. Contacten met ouders, verbindingen met het maatschappelijk middenveld, met verenigingen worden schaars. Jonge gezinnen komen niet naar je gemeente, want geen middelbare school. Een rampzalig effect in een vergrijzende samenleving. Kortom, een gemis aan integrale aanpak. Daarom greep Kerkrade de kans die een nieuwe wet bood: ouders, en dus ook een gemeente, kunnen een nieuwe school stichten. Een langdurig traject dat veel van ons gevraagd heeft. Ik zal u de details besparen. Het resultaat niet: per 1 augustus 2024 opent in Kerkrade een nieuwe middelbare school haar deuren: het Martin Buber. Een school die een onmiskenbare plek heeft in onze begeleiding van jeugdigen en hun ouders (een op de vier kinderen komt in Kerkrade in aanraking met jeugdzorg). Een school die ook staat voor een volledig nieuw onderwijsconcept. Beleef wat je leert staat centraal. Lessen worden gecombineerd met ervaringen, buiten, bij bedrijven, bij GaiaZoo, bij Rolduc. En dat alles

in de filosofie van pedagoog Martin Buber die de dialoog centraal stelt. Het gaat om het ontmoeten, elkaar zien als mens, het jij en ik in verbondenheid. Dan kom je samen tot elke oplossing. Deze nieuwe school is voor Kerkrade het tegenoffensief op een ordening die nadrukkelijk de verkeerde afslag nam. Het is dus een gemeente die dit soort stevige ingrepen doet in de overtuiging dat goed onderwijs de sleutel tot vele oplossingen biedt. Ik hoop dat als oud Rolduciens natuurlijk niet te vertellen. U weet als geen ander wat goed onderwijs met kinderen en ouders doet, verandering begint daar. Ik hoop op jullie steun te mogen rekenen. Praat enthousiast met ouders over dit concept; of kijk hoe je een bijdrage kunt leveren, financieel of inhoudelijk, aan deze geweldige nieuwe school! Die nodig is om door uitstekend onderwijs eraan bij te dragen dat de kinderen in Parkstad hun talenten kunnen ontplooiën, zodat die ellendige lijstjes waar ik eerder over sprak worden omgedraaid.

4. Sociale verbondenheid

Rondom sociale verbondenheid ervaar ik een interessant schizofrenie in de huidige samenleving. Aan de ene kant buitelen wij over elkaar heen in politieke correctheid waar het gaat over diversiteit en inclusie. Aan de andere kant aarzelen politici niet om bevolkingsgroepen als karikaturen tegen elkaar op te zetten: uitsluiting in plaats van inclusie. Kijk naar de debatten in de tweede kamer naar aanleiding van Prinsjesdag. 'De rijken' versus 'de armen', in het debat over hoe maatregelen rondom bestaanszekerheid moeten worden gefinancierd; 'Het bedrijfsleven' versus 'de burgers'; immigranten versus Nederlanders;

buitenlandse studenten versus Nederlandse studenten; verhuurders jegens huurders; boeren versus burgers. De felheid waarmee politici soms het belang van de ene groep ten koste van de andere bepleiten. Er wordt weinig gedaan om eenheid en, daar komt ie weer, commitment tot samenwerking te prediken. Met zo'n toonzetting in de politiek, met zo'n rolmodellen, ga je de excessen in de samenleving die we helaas bijna dagelijks zien (en niet alleen bij voetbal) niet verbeteren, zeg maar.

En nu?

Mijnsluiting; scholensluiting; ziekenhuissluiting; uitsluiting van groepen in de samenleving. Vind je het gek dat mensen het gevoel krijgen dat beslissingen over hun hoofden worden genomen? Allemaal voorbeelden van beslissingen die onvoldoende integraal zijn genomen. Waar onvoldoende is nagedacht over de brede sociaal-economische consequenties, dan wel onvoldoende gedaan is om die sociaal-economische consequenties te mitigeren.

Ik roep op tot een politiek discours waarin sociale verbondenheid weer voorop staat. Waarin mensen worden gestimuleerd om samen naar oplossingen te zoeken. De overheid als oplossing voor alle problemen werkt niet. Big government leidt tot verhoogde belastingdruk, tot bureaucratie, tot stroperigheid. 'I'm from the government, and I'm here to help' waren volgens Ronald Reagan de 9 meest angstaanjagende woorden in de Engelse taal. Of, in de bewoordingen van de naamgever van deze lezing, Augustinus: *Zonder gerechtigheid, wat zijn naties anders dan grote roversbenden?*

Kortom, de overheid moet gerechtigheid prediken. Verbindingen leggen, partijen bij elkaar brengen, oproepen en bijdragen aan zelfredzaamheid. De overheid moet bedrijven en kennisinstellingen bij elkaar aan tafel zetten om Medtech valley inhoud te geven. Moet de gezondheidsspelers aan tafel zetten om een kwalitatief hoogstaande en betaalbare zorg in Zuid-Limburg te realiseren, gestoeld op optimale samenwerking. Moet een onderwijsstructuur creëren die bijdraagt aan toegankelijkheid en diversiteit van onderwijs, zodat Parkstadkinderen ten minste op het landelijk gemiddelde gaan scoren ten aanzien van onderwijsniveau. En tenslotte, moet kijken waar mogelijke breuklijnen in de samenleving ontstaan en partijen langs die breuklijnen bij elkaar brengen om problemen op te lossen.

Ik zal de komende tijd proberen om de juiste mensen deze discussies te laten leiden. Als burgemeester van deze mooie stad kan ik enthousiasmeren en inspireren, maar erken ik dat er andere spelers zijn die meer natuurlijk de handschoen kunnen oppakken. Ik spreek ze er graag op aan, en zal helpen om ze succesvol te maken waar ik maar kan. Ik roep u op om na te denken waar elk van U kan helpen om deze vraagstukken op te pakken. Want, zoals Augustinus zei, 'nos sumus tempora'. Wij zijn de tijden. Ofwel, de tijd overkomt ons niet. Als wij goed zijn, dan worden de tijden ook goed. En het gaat goedkomen met Parkstad. Met mooie scholen, met goede gezondheidszorg, met prachtige werkgelegenheid, met grote sociale verbondenheid.

Lève Rolduc, lève Kerkrade, lève Parkstad!